124 Р-4 3809-р

НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені М. П. ДРАГОМАНОВА

ЛАПТІНОВА Юлія Іванівна

УДК: 1:316.3:141.319.8

НЕЛІНГВІСТИЧНА СОЦІАЛЬНІСТЬ: ФІЛОСОФСЬКО-СЕМІОТИЧНА ІНТЕРПРЕТАЦІЯ

09.00.03 – соціальна філософія та філософія історії

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата філософських наук

Київ – 2014

11322
НБ НПУ ім. М.П.Драгоманова

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі теоретичної і практичної філософії Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна, Міністерство освіти і науки України.

Науковий керівник: доктор філософських наук, професор
Юркевич Олена Миколаївна,
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого,
завідувач кафедри логіки.

Офіційні опоненти: доктор філософських наук, старший науковий співробітник
Самчук Зореслав Федорович,
Інститут вищої освіти НАПН України,
завідувач відділу соціальних проблем вищої освіти та виховання студентської молоді;

доктор філософських наук, професор
Скубашевська Ольга Станіславівна,
Інститут іноземної філології, завідувач кафедри порівняльного мовознавства та перекладу

Захист відбудеться 12 вересня 2014 року о 15 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.053.16 Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова за адресою: 01601, м. Київ-30, вул. Пирогова, 9.

З дисертацією можна ознайомитись у науковій бібліотеці Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова за адресою: 01601, м. Київ-30, вул. Пирогова, 9.

Автореферат розісланий 01 серпня 2014 року.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради О.П. Кивлюк

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність дослідження пов'язана з необхідністю осмислення нових характеристик європейської загалом і української зокрема соціальної спільноти початку XXI століття, що не узгоджуються, а інколи й суперечать парадигмі лінгвістично детермінованої генези соціуму. Лінгвологоцентристські теоретичні системи не відповідають у повній мірі соціальній дійсності, яка в умовах істотного нарощування інформаційного масиву та хаотизму споживання й обміну інформаційних ресурсів усе більше втрачає ознаки реальності. Кілька десятиліть тому ця реальність була репрезентована ідеологічною єдністю, системною впорядкованістю, прогресивними цивілізаційними цілями і т. ін. Однак нині чимало соціальних характеристик, яким належить особливе, ключове і в багатьох аспектах вирішальне соціальне значення, виникають поза межами контролю ratio та мовного вираження. Тому останніми роками в соціальній філософії все виразніше окреслюється теоретико-методологічна необхідність з'ясування нелінгвістичних механізмів соціогенезу, безпосередньо не пов'язаних з лінгвологоцентристською філософською парадигмою.

Топоси нелінгвістичної соціальності різноманітні, часто-густо маргінальні та можуть з'являтися, зокрема, у площині культурного життя й мистецтва. У таких сферах, як кіно, телебачення, фотографія, театр, відеоарт, реклама, дизайн, мода і т. ін., одночасно з лінгвістичними системами (що представлені національними або штучними мовами) активуються невербальні знаки, що стають особливою «медіамовою». Цю «медіамову» людина здебільшого сприймає несвідомо, за допомогою цієї мови члени інформаційного суспільства взаємодіють у позараціональний або недостатньо раціональний спосіб. У зв'язку з цим перспективи дослідження сучасного соціуму пов'язані з подальшим з'ясуванням характеру невербальних та недискурсивних зв'язків, що встановлюються у соціальних практиках. «Іконічний» поворот, що позначив «вислизання з-під влади слова» в епоху «парадигми образу», вимагає нелінгвоцентричної оптики соціального дослідника, яка фокусується у позараціоналістичних аспектах життя соціуму, що набувають все більшої впливовості.

Відсутність належного рівня розуміння нелінгвістичних механізмів соціальності, комплексного підходу до спонтанних соціальних проявів дає підстави для розробки нових нелінгвоцентричних теоретичних стратегій та філософських інтерпретацій. Нової філософської інтерпретації потребує семіотична методологія, яка вже виправдала своє теоретичне значення відносно проблематики несвідомого (зокрема в психоаналізі). Така філософська інтерпретація у площині заявленої тематики у більшій мірі повинна відповідати позараціоналістичним аспектам життя соціуму.

Дослідження нелінгвістичних механізмів формування соціуму зумовлено світоглядною необхідністю досягнення все більшого розуміння соціальних процесів, що перш за все пов'язані з проблемами влади та свободи, а також теоретичною необхідністю адекватної оцінки та прогнозування розвитку новітніх соціальних форм. Аналіз нелінгвістичних механізмів соціогенези відкриває позадержавний аспект соціального буття, в якому відбувається заміщення мовних способів влади.

Стан наукової розробки теми. Джерельну базу дисертаційного дослідження складають тексти:

- з постмодерністським трактуванням соціальності: Ж.-П. Сартра, Ж.-Ф. Ліотара, Ж. Дельоза, Ф. Гваттарі, М. Фуко, Ж. Дерріда, Ж. Бодріяра, Р. Барта, З. Баумана, та ін., в яких розглянуто широке коло тем і проблем, властивих постсучасності;

- засновників семіотики (Ф. де Соссюра, Ч.С. Пірса, Ч.У. Морріса), а також тексти представників різних семіотичних шкіл: Ю.М. Лотмана, О.Ж. Греймаса, Р. Барта, Ю. Кристевої, Ж. Дерріда, Р.О. Якобсона, Е. Сепіра, в яких висвітлено несловесні системи комунікації (вторинні моделюючі семіотичні системи);

- сучасних соціальних семіотиків: Р. Ходжа, Г. Кресса, Т. Лойвена, У. Еко, К. Метца, Л.Г. Іоніна, М.А.К. Галлідея, у працях яких практично всі явища людського суспільства і культури розглянуто як семіотичні об'єкти, знакові системи, що визначають людську поведінку і взаємодію;

- представників паралінгвістичного напрямку, що виникнув у надрах семіотичних досліджень (Дж. Трейгера, А. Хілла, Р. Бердуістела, Е. Холла,

Л. Блумфілда, П. Сміта, Ф. Олександра, Дж. Томпсона). Представники цього напрямку, вивчаючи сферу несловесної комунікації як відносно самостійну предметну сферу, трактували сукупність базових даних (значущих жестів) як специфічний код;

- представників теорії символічного інтеракціонізму (Ч.Х. Кулі, Дж.Г. Мід, Г. Блумер), соціальної феноменології (А. Шюц), теорії структурації та соціології «повсякденної дії» (Е. Гідденс), «драматургічної» соціології (І. Гоффман), етнометодології (Г. Гарфінкель), в яких об'єктом дослідження стає соціокультурний світ символів, знаків і символічних жестів, що обслуговують міжсуб'єктні взаємодії;

- сучасних українських теоретиків (В.П. Андрущенко, І.В. Бичко, Н.А. Бусова, В.М. Вашкевич, В.В. Гусаченко, А.М. Єрмоленко, С.В. Куцепал, О.О. Мамалуй, О.М. Перепелиця, М.В Попович, З.Ф. Самчук, О.С Скубашевська, О.М. Юркевич), у дослідженнях яких порушено питання соціокультурних особливостей ситуації «постмодерн», обґрунтовано місце і роль мовних, інтерпретаційних, ідеологічних стратегій у здійсненні міжкультурного діалогу в сучасному європейському просторі.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційна робота виконана на кафедрі теоретичної і практичної філософії Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна в межах комплексної наукової теми «Інституціональні та соціокультурні моделі модернізації вищої освіти: світовий і український досвід» (№ держреєстрації 0112U002152, наказ МОН від 28.10.2011 р. № 1241), затвердженої на засіданні Вченої ради соціологічного факультету Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна (протокол № 6 від 30 травня 2011 року). Тема дослідження затверджена на засіданні Вченої ради Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна (протокол № 5 від 28.12.2005 року).

Мета та завдання дослідження. Метою дисертаційного дослідження є філософсько-семіотична інтерпретація сучасних нелінгвістичних соціальних практик.

Досягнення поставленої мети передбачає вирішення наступних дослідницьких завдань:

- розглянути розвиток соціально-філософських концепцій в аспекті виявлення їх теоретичних основ раціоналістично-лінгвістичного характеру;

- виявити теоретико-методологічні можливості семіотики відносно аналізу нелінгвістичних предметів соціальності;

- визначити характеристики структур нелінгвістичної соціальності, їх функціональні особливості для теоретико-філософського моделювання семіотичного типу;

- проаналізувати неінституціональні форми нелінгвістичної соціальності з точки зору семіотичної прагматики; зробити висновок відносно використання нелінгвістичних механізмів соціальності для владних цілей.

Об'єктом дослідження є форми соціальності у нелінгвістичних практиках.

Предмет дослідження – філософсько-семіотичні структури нелінгвістичних форм соціальності.

Теоретико-методологічною основою дисертаційного дослідження є філософсько-семіотичний підхід у межах постмодерністської парадигми. Відповідно до мети і завдань як інструментарій наукового пошуку в дисертаційному дослідженні використано такі методи: історичного підходу (для дослідження розвитку соціальних концепцій в історико-філософських джерелах); термінологічного аналізу (для визначення основних понять нелінгвістичної соціальності); семіотичного аналізу (при порівнянні лінгвістичного і нелінгвістичного аспектів соціальності); аналогії (для семіотичного моделювання при описі нелінгвістичних соціальних процесів); логіко-гносеологічного аналізу (при розгляданні питань «мислення без слів») та ін.

Робота спирається на постнекласичну концепцію структурування соціальності, що передбачає синтез ідей структуралізму та інтерпретативного напрямку, спробу об'єднання структурного розуміння суспільного життя і свідомої індивідуальної діяльності індивідів. У роботі здійснено інтеграцію постструктуралістського методу аналізу з феноменологічною герменевтикою та

інтерпретативною соціологією (при розгляді проблем формування соціальних значень).

Наукова новизна отриманих результатів полягає в теоретико-методологічному обґрунтуванні соціальності, представленої в семіотично-структурованих нелінгвістичних формах. Наукова новизна дослідження зумовлена також тим, що *вперше:*

- проведено історико-концептуальний аналіз соціально-філософських вчень стосовно пошуку раціоналістично-лінгвістичних підстав соціальності; встановлено їхню недостатність для теоретико-філософського аналізу сучасного суспільства;

- запропоновано концепцію нелінгвістичної соціальності на основі експлікації механізмів невербального (недискурсивного) характеру; конкретизовано і поглиблено змістовні параметри відповідного тезаурусу – зокрема, поняття «нелінгвістична соціальність», «інтеракція», «нелінгвістична реальність», «нелінгвістичне мислення», «нелінгвістичний знак»;

- виявлено, що нелінгвістична соціальність формується відповідно до інтерактивної (некомунікативної) моделі, в якій людина постає інтерактивною функцією (інтерактантом), а соціум представлений багатоманіттям неінституціональних мобільних структур. Зокрема, інтерактивними формами нелінгвістичної соціальності, згідно з метафорами флеш-мобу, постають політ-моб, шопінг-моб, інтернет-моб (і-моб), сіті-моб тощо.

Уточнено:

- теоретичну модель нелінгвістичної (паралінгвістичної) семіотики, в якій описано структуру невербальних знаків, надано нового значення іконічним знакам (як умовним, немотивованим, конвенційним), що мають синтетичний почуттєвий субстрат, відображений в образах, які поділяються на візуальні, тактильні, акустичні, ольфакторні, кінестетичні тощо. Встановлено специфіку нелінгвістичних означальних: полісенсорність та емоційність. Зроблено висновок щодо їх соціального значення як зволікання у процесах комунікації та маніпуляції;

- сутність недискурсивного мислення, яке постало як «мислення без слів» у своїх характеристиках: іншораціональність з особливою паралогією; здібність до соціальної перцепції як соціальної компетенції; вираження у презентативній

символіці, що структурується завдяки синестезії. Своєрідне «мислення без слів» виражається за посередництвом «мови без слів».

Подальшого розвитку набуло твердження, що нелінгвістична соціальність формується завдяки креалізованому тексті, де невербальний медіум виконує функції інтеракції: регулятивну, фатичну, перформативну, естетичну та ін. Нелінгвістична текстова структура базується на слабких (мінливих, нестійких) кодах, що підтримуються у соціальних інтеракціях.

Теоретичне та практичне значення одержаних результатів. Висновки та теоретичні положення дисертаційного дослідження сприяють глибшому розумінню природи та механізмів соціальності, що не можуть бути пов'язаними виключно з раціоналістичною парадигмою. Результати дослідження дають змогу осмислити соціальність з точки зору нелінгвістичної семіотики, що сприяє розширенню як світоглядних, так і теоретико-філософських обріїв щодо формування соціальності.

Отримані результати складають основу для подальших філософських концептуалізацій соціальності і можуть бути використані в навчальному процесі під час підготовки загальних та спеціальних курсів з соціальної філософії, філософської герменевтики, сучасної філософії, семіотики тощо.

Апробація результатів дисертації. Окремі розділи та дисертацію в цілому обговорено і схвалено на науковому семінарі кафедри теоретичної та практичної філософії філософського факультету Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Основні положення та висновки дослідження було відображено у доповідях на всеукраїнських і міжнародних конференціях: XIII Харківські міжнародні Сковородинівські читання «Демократичні цінності, громадянське суспільство і держава» (30 вересня –1 жовтня 2005 р.); XIV Харківські міжнародні Сковородинівські читання «Філософські стратегії XXI століття» (29–30 вересня 2006 р.); Міжнародний науково-практичний семінар «Розмаїття культур: неокласика і контркультура» у Харківському національному університеті ім. В.Н. Каразіна» (22–24 квітня 2009 р.); V Таврійські читання «Анахарсіс» у Таврійському національному університеті імені В.І. Вернадського (11–15 вересня 2009 р.); Всеросійська наукова конференція «Медіафілософія. Принципи і способи аналізу медіа реальності», у Санкт-Петербурзькому

державному університеті (20–21 листопада 2009 р.); VI Таврійські читання «Анахарсіс» у Таврійському національному університеті імені В.І. Вернадського (14–20 вересня 2010 р.).

Публікації. Основний зміст та результати дисертаційного дослідження висвітлено в 13 публікаціях, 8 з яких у фахових виданнях, затверджених ВАК України як фахові в галузі філософських наук, 1 – у іноземному виданні, 4 тез виступів, опублікованих у збірках матеріалів конференцій.

Структура та обсяг роботи зумовлені метою, завданнями та логікою дослідження й складаються зі вступу, трьох розділів (що містять 15 підрозділів), висновків та списку використаних джерел (208 найменувань). Загальний обсяг роботи – 193 сторінки, із них основного тексту – 175 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дослідження, виявлено рівень розробленості проблеми; окреслено коло теоретичних джерел, визначено мету і завдання, теоретико-методологічні засади дисертації; сформульовано елементи наукової новизни дослідження; з'ясовано можливості теоретичного і практичного використання результатів; вказано форми апробації дослідження, його структуру і обсяг.

У першому розділі – «ФІЛОСОФСЬКІ ВЧЕННЯ ПРО СОЦІУМ: ІСТОРИКО-КОНЦЕПТУАЛЬНИЙ АНАЛІЗ» – досліджено теоретичні моделі соціальності та їх концептуальні основи у західній аналітико-дискурсивній раціоналістичній традиції. Також запропоновано авторську модель нелінгвістичної соціальності, побудовану на концепті недискурсивності.

У підрозділі 1.1 – «Античний поліс: Logos держави і політична риторика» – розглянуто соціальність у теоретичних побудовах античних мислителів.

Антична думка створила дві провідні дослідницькі позиції розуміння суспільства. У рамках першої (Сократ, Платон, Аристотель, Цицерон), суспільне життя було результатом дії надприродних метафізичних механізмів і трактувалося як розумно влаштована і впорядкована, логічно і ієрархічно організована система лінійних зв'язків, у рамках другої (Протагор, Горгій, Гіппій, Ксеніад, Алкідам),

суспільне життя визначалося участю громадян у публічних дискусіях, обговореннях, залежало від слова, мови, спілкування.

У підрозділі 1.2. – «Християнополіс» в Середні віки: град Земний і Слово Божественне» – розглянуто середньовічні погляди на соціальність.

У середньовічних соціально-філософських концепціях (Іоанн Златоуст, Іоанн із Солсбері, Святий Павло, Григорій Ниський, Августин Блаженний та ін.) соціальний порядок обґрунтовується не космічним розумом, а божественним словом Біблії, священним текстом, в якому втілені понадрозумні божественні істини, в які належить вірити, а не наражати на критику людського розуму.

У підрозділі 1.3 – «Гуманістичні соціальні утопії в період Відродження. Договірні концепції Нового часу» – розглянуто теоретичні погляди на соціальність в епоху Відродження та Нового часу.

Новочасну соціальність визначає не Бог (Священне Писання), а природні закони життя, що закладені в розум людини, передбачені самою Природою. Концептуалізації соціальності Нового часу ґрунтуються на ідеях «природного права» і «суспільного договору», які є підставою соціального порядку в утопічних побудовах Відродження (Т. Мюнцер, А. Сен-Симон, Ш. Фур'є, Р. Оуен), а потім і в концепціях Нового часу (Т. Гоббс, Дж. Локк, Ж.-Ж. Руссо, Г. Гегель, І. Кант та ін.).

У підрозділі 1.4 – «Громадянське суспільство в метанараціях епохи Модерну» – розглянуто модерні уявлення щодо соціальності.

Філософська думка Модерну заперечує вічний, неписаний закон суспільного життя, наданий безпосередньо самим Богом чи Природою. Модерна соціальність визначається «розумом» закону, який є значущим не тому, що спирається на Божественне Слово, а тому, що підлягає раціональному обґрунтуванню.

Модерні мислителі відмовляються від доктрини суспільного договору, на противагу якій пропонують такі поняття, як «виробничі відносини» (К. Маркс), «соціальна дія» (М. Вебер), «соціальні форми» (Г. Зіммель), «соціальні факти» (Е. Дюркгейм), що визначають соціальний порядок.

У підрозділі 1.5 – «Постсуспільство постмодерну: дискурсивно-мережевий хаосмос індивідів» – розглянуто постмодерну концептуальну розробку соціальності.

Постмодерна філософська думка переходить до множинності конкуруючих мовних ігор, форм мислення та способів життя, зосереджується на конфліктних зонах, з яких виникає те, що суперечить «звичайному» класичному Розумові. Відтепер його місце зайняли глибинні смислові структури підсвідомого, які щоразу заново породжуються подіями, парадоксальні, не усвідомлюються людьми, але, тим не менш, об'єктивно впливають на їх поведінку: «машини бажання» (Ж. Дельоз, Ф. Гваттарі), «лібідозні пульсації» (Ж. Лакан, Ж.Ф. Ліотар), «спокуси» (Ж. Бодріяр), «відрази» (Ю. Кристева).

У підрозділі 1.6 – «Криза дискурсивних технік соціальності. Основні поняття нелінгвістичної соціальності» – подано авторське обґрунтування сучасної форми соціальності та введено поняття для її опису.

Методологічною підставою теоретичного розуміння сучасної соціальності є припущення існування недискурсивності як побічного продукту дискурсивного розуму. Недискурсивні елементи й процеси не виключаються повністю з дискурсивності, але характеризуються як супутні дискурсивним так звані парараціональні, паралогічні, які є продуктивною силою і формою структурування соціальності паралельно до дискурсивної.

Побудована на недискурсивних зв'язках соціальність перетворюється на параструктурну, таку, що має спотворену структуру. Парасуспільство, як псевдосуспільство, сурогатна форма суспільства визначається терміном «нелінгвістична соціальність» і характеризується наявністю інтерактивних контактів, у яких раціональне розуміння заміщено позараціональним реагуванням, а смислова єдність замінена чуттєвою спільністю.

У другому розділі – «НЕЛІНГВІСТИЧНА СЕМІОТИКА ІНТЕРАКТИВНОЇ СОЦІАЛЬНОСТІ» – обґрунтовано становлення нелінгвістичної соціальності та можливість використовування в процесі її аналізу теоретико-семіотичного апарату.

У підрозділі 2.1 – «Нелінгвістичне мислення і презентативний символізм» – розглянуто специфіку невербального мислення та його вираження.

У соціальній реальності необхідно наявні як оформлені, так і безформні змісти, що є проявами «ще-не-раціонального», інораціонального, які недоступні понятійному мисленню, але сприймаються невербальним мисленням – альтернативною пізнавальною здатністю розуму, яка оперує не абстрактними знаковими структурами (поняттями, закріпленими в словах), а спирається у своєму пізнанні на чуттєві представлення предметів (аудіальні, візуальні, тактильні, смакові, м'язово-соматичні образи).

У підрозділі 2.2 – «Особливості нелінгвістичних знаків» – здійснено розрізнення лінгвістичних і нелінгвістичних знаків, проаналізовано типи нелінгвістичних знаків відносно почуттєвих здібностей людини.

Нелінгвістичний знак є психологічним «асоціативним» зв'язком означаючого (означаюче – це аудіальний, тактильний, візуальний, ольфакторний та інші образ, що означає форму, сигніфікант, вираження) і означуваного (означуване – це сигніфікат, концепт, зміст).

Нелінгвістичний знак має дві специфічні властивості: полісенсорність та емоційність.

У підпункті 2.2.1 – «Полісенсорність» – розглянуто особливість нелінгвістичних знакових носіїв, що виявляється у впливі на всі органи почуттів, тобто полісенсорність.

Специфіка нелінгвістичного знаку в тому, що він як ідеальне (психічне) явище має матеріальну (фізичну) оболонку, чуттєво сприйманий об'єкт (звук, графіка, рух, запах, колір, форма, матеріал), який впливає на органи чуття чи сенсорну систему і викликає зорові, слухові, нюхові, смакові, тактильні відчуття як образи, що відбивають окремі властивості предметів.

У підпункті 2.2.2 – «Емоційність» – розглянуто особливість нелінгвістичних знакових носіїв, що виявляється у впливі на емоційну сферу свідомості, тобто емоційність.

Друга специфічна властивість нелінгвістичного знаку полягає в тому, що він викликає певну емоційну реакцію, програмуючи людину на певну поведінку.

Недискретна реальність відображається несловесною мовою – явищем за своєю суттю теж недискретним, що створює можливість не стільки інтерпретувати дійсність, скільки емоційно реагувати («подобається – не подобається»).

У підрозділі 2.3 – «Коди у нелінгвістичних знакових системах. Конвенції та інтерпретації» – розглянуто можливість кваліфікувати нелінгвістичну семіотичну систему як мовний аналог.

Невербаліка не є мовою, оскільки не має граматики та словника, але тим не менше вона є мовною діяльністю без слів, стратегією смислотворення аналогічною щодо мови за своєю здатністю до структурування. Важлива відмінність невербальних кодів від вербальних полягає в тому, що це коди найбільш слабкі і нестійкі, тимчасового характеру, обмежені вузькими рамками сприйняття окремих осіб, культурно детерміновані.

У підрозділі 2.4 – «Нелінгвістична реальність соціуму: ігрові конструкти інтеракцій і маніпуляцій» – розглянуто нелінгвістичну реальність як продукт недискурсивних практик.

Нелінгвістичні знаки, що завжди супроводжують слова, генерують нелінгвістичний рівень реальності, який є набагато глибшим, ніж раціональний, «переживається» (не мислиться) як предмет емоцій, симпатій і антипатій. До нього належать образи, сприйняття, настрої, бажання і т. п. та мовні засоби їх оформлення.

У просторі нелінгвістичної реальності комунікативні відносини взаєморозуміння замінені інтерактивними контактами взаємовпливу, в яких все передлогічно або надлогічно, позалогічно.

У підрозділі 2.5 – «"Стихійний конструктивізм" інтерактивної соціальності» – подано характеристику нелінгвістичної соціальності.

Невербальний медіум веде до скорочення дискурсивного простору і збільшення позадискурсивної реальності, що неминуче призводить до певного роду спотворення моделей соціальних взаємодій, збочення кодів поведінки, характерних для комунікативного соціуму. Соціальність трансформується в негативну спільність (гуртожиток без єдності), яка визначається терміном «нелінгвістична соціальність» і для характеристики якої використовується

метафора флеш-мобу, що демонструє параструктурність соціальних зв'язків і відносин, коли раціональність розуміння, відповідальності, солідарності поступається інораціональності маніпулятивних взаємовпливів.

У третьому розділі – «ІНТЕРАКЦІЇ» – подано приклади інтерактивних практик, що вказують на появу в суспільстві нелінгвістичних форм соціальності.

Політ-моб – це інтерактивний процес, при якому держава та її інституції здійснюють постійний регулятивний вплив за допомогою нелінгвістичних засобів передачі контенту. Саме нелінгвістична компетенція – здатність продукувати нелінгвістичні продукти (зовнішній вигляд, інтонації, жести, мода, пластична хірургія, феномен «володіння тілом», тощо), визначає те, наскільки успішно учасники політичного поля пристосовані до вимог семіотичного ринку і будуть затребувані суспільством.

Шопінг-моб – це різновид інтерактивної практики символічного споживання. Сьогодні товари оцінюються, в першу чергу, не з боку споживацької чи мінової вартості, а з боку вартості знакової. Тобто процес безпосереднього придбання реальної речі – це процес обміну знаками (образами), що забезпечує статус і владу, задоволеність і заспокоєння.

Інтернет-моб – це повсякденне мережеве спілкування, яке характеризується примітивізацією мови, навмисним уведенням у неї антиграматики, спотворенням звукової форми слів, додаванням викривлень, термінології у вигляді транскрипцій і транслітерації, специфічних знаків («смайлики», шаблонні графічні зображення, «капси»). Комп'ютерна мова завсідників чатів як особлива підмова тяжіє швидше до «стигматного» спілкування і не має структури, властивої звичній комунікації.

Сіті-моб – це повсякчасний, повсюдний обмін-споживання невербальної (невербалізованої) інформації (манери, зовнішній вигляд, фото, відчуття, еротика). Так, міський мобер – це «людина інтерактивна», споживач-користувач невербальними медійними продуктами, які пропонують різноманітні установи дозвілля та розваг, включаючи спортивні клуби, торгово-розважальні центри, кінозали, нічні клуби, салони краси. Чим більшим нелінгвістичним капіталом володіє мобер, тим більше він здатен отримувати символічний прибуток.

ВИСНОВКИ

Основою для сучасного теоретичного осмислення соціальності стало звернення до витоків концептуалізації соціальності мислителями попередніх епох.

Методологічну основу всіх раціоналістичних теорій соціальності склала парадигма логосу, в рамках якої устрій суспільного життя пояснювався з точки зору розумних (дискурсивних) сил, що забезпечують єдність і цілісність. Концепт «логос» набуває дещо відмінних значень у різних західних теоріях, проте його смислове ядро залишається незмінним.

Для мислителів античності об'єднувальним та упорядковувальним началом був невідворотній і неписаний закон, логос, який знаходив вираження в слові, критичному обговоренні, раціональному мисленні, заснованому на діалектиці. Середньовічна соціальність народжується не через участь у раціональному діалозі, а через співпричетність віруючих Єдиному Слову Божому, в яке вірять, а не піддають критичному обговоренню. У період Нового часу соціальність спирається на дані природою кожній людині невідчужувані та невід'ємні «природні права» і природно-розумне начало у вигляді договору – творіння людини розумної і наслідок дії морального природного закону, рухомого Божою волею. Мислителі епохи Модерну відмовляються від ідеї трансцендентності і звертаються до «виробничих відносин», «соціальної дії», «соціальних форм», «соціальних фактів» як внутрішніх механізмів, що породжують соціальність. Постмодерні (раціоналістичні) установки на місце упорядковувального принципу в підставі соціальності висувають глибинні смислові структури підсвідомості (комплекси знань, визначеності культурних смислів), які щоразу заново породжуються подіями, парадоксальні, в звичайному житті не усвідомлюються людьми, але, тим не менш, об'єктивно впливають на їх поведінку.

У нашому дослідженні загальний методологічний зсув у баченні соціальності проявляється насамперед у тому, що ми доповнюємо концепт логосу (мови, дискурсивності, раціональності) ідеєю недискурсивності, що не означає відмову від логосу взагалі і перехід на позиції тотального ірраціоналізму. Недискурсивність слід розглядати не як антипод Логосу, природно-стихійну силу,

що руйнує єдність, порядок і цілісність, а як іншораціональну (позараціональну) субстратегію дискурсивності, вкорінену в розумі як його побічний механізм.

Недискурсивність стає тією дестабілізуючою силою, яка виконує деструктуруючу функцію – породжує параструктурну, патологічну спільність, яка відхиляється від структурної (раціональної) організації вільно комунікуючого суспільства – ідеалу суспільства за Габермасом. Комунітарне буття підміняється інтерактивним буттям разом без ознак цілісності, в якому замість комунікативних відносин, заснованих на раціональному розумінні, – інтерактивні контакти, засновані на маніпулятивному впливі; замість єдності, солідарності – зібраність; замість суспільного форуму – інтерактивна маса; замість законів – правила; замість норм і цінностей – прагматика інтересів, схильностей, очікувань. Ймовірно, слід говорити не про соціальність, а про якусь сурогатну, пародійну, симулятивну форму соціальності, яку ми означили терміном «нелінгвістична соціальність» і для визначення якої вводяться такі поняття, як «нелінгвістичний знак», «нелінгвістична реальність», «інтеракція», «невербальне мислення».

Сучасна соціальність, що характеризується девальвацією дискурсивного спілкування, проявляється в таких формах, як політ-моб, шопінг-моб, інтернет-моб, стріт-моб, де рефлексивність комунікації заміщена чуттєвістю, поверховістю, інтенсивністю контакту та ін. Метафора флеш-мобу демонструє ситуацію, коли позірно прагнучи інтеграції співтовариство насправді є глибоко фрагментованим, раціонально неоформленим станом пов'язаності, спільності (зібраності без єдності).

Ми спостерігаємо не просто аудіовізуалізацію інформаційного простору, а зіткнення двох типів соціальної організації: тієї, яка народилася в античному полісі, з цінністю слова (що володіє великою силою переконання, заснованою на логіці і аргументації), риторики, обговорень, публічних дискусій, з ідеалами обґрунтування і доказовості, що дозволяють відрізнити знання від думки; і тієї, яка народжується в сучасному світі, що використовує все розмаїття знакових медійних засобів, щоб маніпулювати індивідуумами в ім'я контролю над ними.

Основні положення дисертаційного дослідження викладено в таких публікаціях:

Публікації у наукових фахових виданнях України:

1. Лаптинова Ю.И. Телесность как экзистенциально-онтологическое и социально-философское понятие / Ю.И. Лаптинова // Вісник Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна. Філософські перипетії. – № 654'2005. серія: філософія. – Харків, – 2005. – С. 141-145;

2. Лаптинова Ю.И. Проблема социальной телесности в современной философии: аналитический очерк / Ю.И. Лаптинова // Вісник Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна. Філософські перипетії. – № 734'2006. Серія: філософія. – Харків, – 2006. – С. 125-130;

3. Лаптинова Ю.И. Телесность как функция социальной значимости / Ю.И. Лаптинова // Вісник Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна. Філософські перипетії. – № 792'2008. Серія: філософія. – Харків. – 2008. – С. 184-194;

4. Лаптинова Ю.И. Социальность как коммунальная телесность / Ю.И. Лаптинова // Вісник Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна. Філософські перипетії. – № 877'2009. Серія: філософія. – Харків. – 2009. – С. 202-210;

5. Лаптинова Ю.И. Герметический апгрейд коммуникационных способностей технологического мира / Ю.И. Лаптинова // Ученые записки Таврического университета им. В.И. Вернадского. Научный журнал. Серия «Философия. Культурология. Политология. Социология». Том 23(62). №1. – Симферополь, Таврический национальный университет им. В.И. Вернадского, 2010. – С. 154-162;

6. Лаптинова Ю.И. Телесная социальность в аспекте невербальных форм интеракции / Ю.И. Лаптинова // Гілея: науковий вісник : збірник наукових праць / [гол. ред. В.М. Вашкевич]. – К. : ВІР УАН, 2011. – Випуск 46. – С. 264-272;

7. Лаптинова Ю.И. Интерактант в недискурсивном пространстве социальности / Ю.И. Лаптинова // Вісник Харківського національного університету

ім. В. Н. Каразіна. Філософські перипетії. – №1012'2012. Серія: філософія. – Харків. – 2012. – С. 163-167;

8. Лаптинова Ю.И. Интерактивные контакты как фактор параструктурности социальности / Ю.И. Лаптинова // Гілея: науковий вісник: збірник наукових праць / [гол. ред. В.М. Вашкевич]. – К. : ПП Видавництво «Гілея», 2014. – Вип. 82(№ 3). – С. 176-180.

Публікація в іноземному науковому виданні:

9. Лаптинова Ю.И. Параструктурность интерпассивной социальности / Ю.И. Лаптинова // Журнал научных публикаций аспирантов и докторантов. – Курск, – 2013 – № 1 (79). – С. 92-97;

Публікації в інших наукових виданнях та матеріали конференцій:

10. Лаптинова Ю.И. Блеск и нищета политической рекламы / Ю.И. Лаптинова // Демократичні цінності, громадянське суспільство і держава: Матеріали XIII Харківських міжнародних Сковородинівських читань. – Харків: ТОВ «Прометей-прес». – 2005. – С. 92-94.

11. Лаптинова Ю.И. Стратегии конструирования телесности / Ю.И. Лаптинова // Філософські стратегії XXI століття: Матеріали XIV Харківських міжнародних Сковородинівських читань [гол. ред. О.М. Кривуля]. – Х. : ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2006. – С. 211-213.

12. Лаптинова Ю.И. Гламур в актуальной культуре / Ю.И. Лаптинова // Розмаїття культур: неокласика і контркультура: [зб. матеріалів міжнар. семінару]. – Х. : ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2010. – С. 49-54.

13. Лаптинова Ю.И. Конструирование социальной телесности / Ю.И. Лаптинова // Материалы международной науковой конференции «Медиафилософия III. Принципы и способы анализа медиа реальности» / [отв. ред. В.В. Савчук, М.А. Степанова]. – СПб. : Санкт-Петербургское Философское общество, 2009. – С. 145-148.

АНОТАЦІЇ

Лаптінова Ю. І. Нелінгвістична соціальність: філософсько-семіотична інтерпретація. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філософських наук зі спеціальності 09.00.03 – соціальні філософія та філософія історії. Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова. – Київ, 2014.

Дисертаційну роботу присвячено розробці нової теоретичної моделі соціальності, яка адекватно відображає таку тенденцію сучасних соціальних змін, як поширення недискурсивних взаємовідносин між індивідами у зв'язку з інтенсифікацією використання невербальних засобів трансляції змісту.

Постмодерністський погляд на соціальність як на таку, що конституюється у дискурсивних практиках і має ризоматичну структуру, доповнюється концептом недискурсивності. Недискурсивність є побічним механізмом (субстратегією) дискурсивного розуму і виступає силою і формою (суб'єктністю) первісного структурування соціальності.

Недискурсивність репрезентується у нелінгвістичних соціокультурних знаках, що мають смислорозрізнювальне значення і поступово формують дедалі більш широкий смисловий, інформаційний простір недискурсивної парареальності (парадискурс).

Володіючи рядом специфічних рис (параструктурністю, недискретністю, матеріальністю), недискурсивна реальність викликає до життя форми і способи спілкування між людьми, тобто створює у сучасній культурі перевагу чуттєвої інтеракції над інтелектуальною комунікацією, коли на місце раціональних приходять позараціональні мотиви, які набирають усе більш непередбачуваних форм.

Девальвація словесної мови діалогу як найдієвішої форми опору маніпулюванню і утвердження свободи мислення, неминуче призводить до певного роду спотворень людських взаємодій, а саме до колапсу раціонального розуміння (здатності критично мислити і відчувати особисту відповідальність) – єдиної підстави людської розумної єдності.

Ключові слова: недискурсивність, інтеракція, нелінгвістичний знак, параструктура, невербальне мислення, парадискурс, нелінгвістична соціальність.

Лаптинова Ю.И. Нелингвистическая социальность: философско-семиотическая интерпретация. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата философских наук по специальности 09.00.03 – социальная философия и философия истории. – Национальный педагогический университет имени М.П. Драгоманова. – Киев, 2014.

Диссертационная работа посвящена разработке новой теоретической модели социальности, которая адекватно отражает такую тенденцию современных социальных изменений, как распространение недискурсивных взаимоотношений между индивидами в связи с интенсификацией использования невербальных средств трансляции содержаний.

Постмодернистский взгляд на социальность как таковую, которая конституируется в дискурсивных практиках и имеет ризоматическую структуру, дополняется концептом недискурсивности. Недискурсивность является побочным механизмом (субстратегией) дискурсивного разума и выступает силой и формой (субъектностью) первоначального структурирования социальности.

Недискурсивность проявляется в нелингвистических социокультурных знаках, которые имеют смыслоразличительное значение и постепенно формируют все более широкое смысловое, информационное пространство недискурсивной парареальности (парадискурс).

Обладая рядом специфических черт (параструктурностью, недискретностью, материальностью), недискурсивная реальность вызывает к жизни новые формы и способы общения между людьми, то есть создает в современной культуре доминирование чувственной интеракции над интеллектуальной коммуникацией, когда на место рациональных приходят внерациональные мотивы, которые принимают все более непредсказуемые формы.

Интеракция – это форма межличностного общения, которая обладает специфическими свойствами. В отличие от коммуникации интеракция это:

- манипулирование подсознанием (а не открытое обсуждение с целью достижения понимания);
- субъектно-объектное взаимодействие без необходимости обратной связи (в отличие от субъектно-субъектного диалога, который имеет двунаправленный характер);
- обмен абстрактными смыслами, чувствами, ассоциациями, аллюзиями, впечатлениями, семантическими эффектами и прочее (а не понятийными смыслами);
- неинформативное, эмоционально-интуитивное, интенсивное (влияние на ощущения), нечетко структурированное взаимодействие, которое не подчиняется общим правилам рациональной мотивации;
- сужение поля рациональных и логических аргументов воздействия на сознание, постепенное разложение лингвистического сознания;
- интерпассивность. Нелингвистическая знаковая система обладает в отношении индивида причиняющей силой. Активное соучастие в нелингвистическом обмене становится пассивным подчинением символической власти параструктур (паралогике) невербального семиотического рынка.

Девальвация словесной речи диалога как действенной формы сопротивления манипулированию и утверждения свободы мышления, неизбежно приводит к определенного рода искажениям человеческих взаимодействий, а именно к коллапсу рационального понимания (способности критически мыслить и чувствовать личную ответственность) – единственного основания человеческой разумной общности.

Ключевые слова: недискурсивность, интеракция, параструктура, нелингвистический знак, невербальное мышление, парадискурс, нелингвистическая социальность.

Laptinova Y.I. Non-linguistic sociality: philosophy-semiotic interpretation. – Manuscript.

Thesis to obtain the scientific degree of the candidate of philosophy in speciality 09.00.03 – social philosophy and philosophy of history. National Pedagogical University named after M.P. Dragomanov. – Kyiv, 2014.

The thesis is devoted to the development of a new theoretical model of sociality, which adequately reflects such tendency of contemporary social changes as the spread of non-discursive relationships between individuals as a result of the intensive use of nonverbal means of content broadcasting.

Postmodern view on sociality as one that is constituted in discursive practices and has a rhizomatic structure we add a concept of non-discursiveness.

Non-discursiveness is a side mechanism (substrategy) of discursive intellect and serves as strength and shape (subjectivity) of the initial structuring of sociality.

Non-discursiveness is manifested in non-discursive nonlinguistic socio-cultural signs with meaning-value (used to determine things, their properties and relations), and which are gradually forming increasingly meaningful, non-discursive information space of parareality (paradiscourse). Non-discursive parareality acts as significant symbolic (semiotic) system, which has no grammar or vocabulary, but has high information capacity, ease and persuasiveness of feelings, reproductive dominance over productive capacity, whereby «experienced» as a matter of emotions, likes and dislikes, in contrast to the discursive reality, which is «thought».

Having a number of specific features, non-discursive reality brings to life a new relationship, forms and methods of communication between people, producing in modern culture domination of sensual interaction over intellectual communication, when the rational motives are replaced by nonrational motives that are taking increasingly unpredictable forms.

Devaluation of verbal speech dialogue –effective form of resistance to manipulation and affirmation of the thoughts freedom; desolation of the agora – a place where citizens discuss public issues inevitably lead to a certain kind of distortion of human interactions, namely, the collapse of rational understanding (the ability to think critically and to feel personally responsible) – the sole basis of reasonable human community.

Key words: non-discursiveness, interaction, parastructure, paralinguistic sign, nonverbal thinking, paradiscourse, nonlinguistic sociality.

НБ НПУ
100199535

Підписано до друку 31.07.2014 р Формат 60х90/16.
Обсяг 0,9 ум.-друк. арк. Папір офсетний. Друк різограф.
Наклад 100 прим. Зам. № 103.

Надруковано у центрі оперативної поліграфії ТОВ «Рейтинг».
Свідоцтво про держ. реєстрацію ю.о. А00 № 507350.
61003, м. Харків, пров. Соляниківський, 4.
Тел. (057) 771-00-92, 771-00-96